

Erref. kodea: LAF-209-098

Izenburua: Piarres Larzabal euskaltzain
sarrera-hitzaldiari erantzuna

P. Lafitte-n ihardespena (P. Larzabal
uskaltz. izulep.)

Aditzale maiteak, entzun ditugun elhe airas eta azharren ondokik, ez zait iduri ene semetxiak hantat Kontsolatzearen beharrik baduen. Bertzenaz ere, ~~hura~~ bere burunba-xalapartekin holako putiko, bat besotan atxikitzeke, ni ez bezalako aitakxi bat behar luke: Agere hari-altxatzailea bederen.

Zure alhian uzten zaitut bada, Larzabal adixkidea, jaun Presidentaren gomendio eta berehala lotzen naiz ihardespinari.

* * *

Hemeretzi, ehun eta hogoi-ta-hamarreko hazitaren 27-an Azkaine hontan ginen zontarik lagun Blissalde jaun aphez zena eskualzain sartzeko egunean. Ez zen izan besta handirik. Aratseko serak irian bildu ginen eskola giristinoan.

Azkue formatua buru, eskualzainak hor ziren orduan usatu xingolekin. Zerbitzarik goreski zuen bi hitzez Landerretche bere aintzinekoa, eta erran zaitun nola eginak diren estuaraz landare eta lili batzuen izenak. Lacombe zenak ihardetsi zion. Bertzeak bertze, aipatu zituen Azkaindar izkiriak formatuak, ez bakanik Chourio, bainan Hiribarren eta Lapeyre bi anaiak. Blissalde denbora-hari bertzagaren heldu zen, eta Lacombe-k bere goresmenik hartuenekin eskualzain-medaila eman zion lepotik.

Azkaingo lurra ez da agorlu. Larzabal jaun aphez adixkidea, huna orai zu seigarren: seigarren denborahari, balioz uste baitut Chourio aspaldian aintzindu duzuela gehienek. Eta segur naiz zure ildoan loretuko dela gero ere herri hunkako hainitz landare ~~h~~ lorios, eskual-literaturaren alhorrean.

Nor zitugun

Zutaz banukete frango erraiteko. Bainan zut eta nik bertze batzuekin Eskual-herriaren alde hasi dugun mus-partida ez baita oraino bururakua, gure aditzalek Kongrenituko dute ez debazhegula hemen agert gure harba guziak. Halere xintxohi ariko gira, paretik utaku gabe; eta ene erran guziak egia izanen dira, nun ez naizen nahigabetarrik enganatzon.

27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

Azkenen sortu zinen beraz hemeretzi ehun eta hamabortzean,
laborari etxerik tipiri seme, aita gerlan zinuelarik. « Gure herria »
deitu agerikari edonkeen hondatu dituzte ezin amultsugarago
haurreko zure orhoitzapenak: Larungo lan eta justeten berri,
aldaira ixorri, xerri hiltze eta nik dakita. Bada nun alegera,
bainan dentora berean zontat xehetasun huntigarri: zer olerkaria,
zu, bihotza uzten duzularik mintzatzea!

Bederatzi lagun bartzinezten familian, gerotik aita eta bostz
haurreko zendu zaitziztu, bi anara gerlaz. Egun, amarekin ez da
batto baizik gelditzen denik zure egungo besta huntan parte hartzeke,
nahiz segur naizen bertze mundutik ere, toriatuak dauden beren
Piarres maiteari beha.

Sort-herria eskolak hasirik, Hazparren, Uztaritzen eta Baionan
segitu eta bururatu zintuen. Oixtion jorraldi bat garratza eman
dizute zure errent-erakasteri. Ez dut uste suminduraz Karatoxatu
dituzula, bainan omere on kutsez. *yoazen la paso!*

Nik Uztaritzen zaitut ezagutu. Orduan zinen mutiko toropito
gorail bat, begi alimale batzuekin, buru-sorbaldak doi bat makturatuak.
Zuk ere ez zintuen, dentora hetan, « Miss Arcain » talen egitelko gar handirik.
Bainan bazinuen bertzerik. Hugueta-hamazazpi urte huntan eman ditudan
nota guzirik atxiki ditut. Behar dut erran, alemana erakasteren
nautzularik, behin 12 eman dautzutala, bietan 13, bertze aldi guziez 14.
Ez da eraketerik baizik eskolier hauta zinela; ~~zura~~ zura plazak araberatuak
zinen, bethi lehenetan, eta ^{urhearen} urte-buruan lehen, Pascasio garhaurtu ^{donian daren} bartzinuen.
Berdin eskularazko lanetan. Orhoit naiz sumatu nuela zu baitan jenu-^{azi}
zerbait. Hamahiru urte zintuelarik, ager-arazi nituen astekari batean
zure zontait jentsu: Bela eta ateria; 15 urtetan « Betizoak », aipatu
zintuen lantto batean eta « Gure herria » errebixtatu hartu zuen; zure
lehen komedia ere, Bazkari hauta, « Mintzina » ene itabekharian
jalgi beharna zen gerotago.

Unamuno zenak erraiten zuen gazte erakastearen erranak bethi
infrentzuz hartzen dituztela, eta ontsalaz eskolemaile batetik ez lurtela
sekula santan sinesten duenik erakutsi behar. Ez naiz aburu hortakoa.
Yallina: eskolemaileak ez du bere pentsatzeko manera saha-saha
bortkaz onhartaraziko. Hobeki helduko da, zontait pindar erainez, eta
sua han-hementa lotu dela ikusi duen ber, emekino baturuz eta
akulatuz... ahalez urundik. Bori urundik: atabainan gaztea bereganharra
da: bertzet erranak baino nahrago ditu berak asmatu dituelako egiak,
nahiz lantto duen bertzet hitz-erdika erranen bere burutarik osatzea,
erakasten segereku xilatuz.

Eskolatarikaren lana ez da beruz erexa, bereziki bilingue buruzkin batzu dituelarik partida. Eta adin gaitxoan astotzen ditelarik, ez da mirakulu nolazpait zentzatu behar baditu ere. Baina, arimaz egia, ez naiz orhoitzen ez zure astokeriez ez eta eman dauzketzundat gaitziguez.

Eskolatarik hango ere izan duzu zerbaiten itasteko parada.

Hamasei, hamazazpi, hemezortzi urte zintuelarik, hiru « sasoin » egin zintuen ~~ditu~~ Donibane lehizunen « garçon de café » bezala: bizitzaren itasteko eta gauza askori oharzako ofizio hantia.

Soldadogoa Paris-en, han bildu baitzinen « diplôme d'infirmier » delakoa: dena ere on!

Gerta, Baionako « berogoi-ta-bederatzi-garrenean », baina, Frantziak Ehen mantra galdurik, erabili zintuzten presoner Alemanian, Txekoslovakian eta Polonian, nehun ez baitzinen laketzen seguraz ere! Jan-estasa eta arka-estasa eritirik, behar utzi zintuzten Suisarar igorri... Itiliz-itiliz gaztea eskolatzen omen da hainbat.

Suisarar itzuli zinen Eskual-herriak eta Hazparnen hartu zinen zure bitarrio Harqua.

« Résistance clandestine » delakuan sartu zinen Alemaniari ixilka ikardotitzeko, eta gertatik lekora, « membre cantonal du Comité de Résistance » egin zintuzten. Hiru urtez eman zautzuten « Préparation militaire » apartatzeko lana Hazparnako, Baionako eta Ahurtiko eskualdeetan « fonction de Commandant » graduarekin.

Bitarrio gisa, hamabi urtez, elizako eginbidez bertalde, hastapena eman izan diozute asko batasun berri (J.O.C., C.F.T.C., laborarien zindikatua, laborantzako eskola eta bertze). Hazparne uztean zure laborantzako eskola segitzen zuten 45 gaztek, lan guzira estuaz egiten zintuelarik.

Eta huna berri hamabi urte Zokuan zirela, berri-berrikik panopia bat 402. arazteko Harqua hazkunarekin. Erachi duzu eliza bat ohargarria, gero erretor. etxea, asko urtez ahal bezala ezertan biziz, alherbe txar batean, baina bethi pantsu, bethi alegera, diru-kezka eta buru-hauste guzirik ohoitzen gesalduz. Murr eta haragintzen egitea bat da: arimen biltzea, argitzea, giritxintzea, saltatzea ez da erretago, ez bada ere dirutan estimatzen ahal. Dentora berean segitzen dituzu « nagusi-injenieruen bitxura » batzu; esku-emaiten zindikat. buruzagieri eta aratziari.

Huts, ez duzu alfertzeko astirik.

Eskualak 302 dauzuna

Baina uztaizten hauteman ginen eskualzale lili gazte hura, zapatu eta galdu ohe daukute hainbertze ehariz-zirimolek? Gerta

zitakeren. Baina ez. Landarea ~~marz~~haru da, ~~marz~~haru! Eta etan
du etan-ahala fruitu.

Aphez eskualdun gehienek bezala, eman dituzte prediktuak eskualaz,
baina ez adituzten ~~marz~~^{lohar-}marazteltoak, ~~marz~~ Aita Sainduen erakuspen
berrien beldurrik gabe.

Marzetan zontak lan ez duzu athera, ala nagusien, ala
langileen dretxo-egintidez, jornalaz, indutziaren gura-beheraz,
eskual-herraren beharrez, federalixten xedez, edo bertzenaz ixtorio
kondan, zuhark asmakun ipuak emanez, edo berdin egiazki
gerthatuak.

Hiru sasoinaz radioan eman dituzte, zuri eginik, astu antzerki
edo komedia, inki-solas, edo bertze emankizun-gai, hala nota
Itaskarot-ixtorio, Matalas, Gernika, Oreaga, ... anahesta ederra
uhan dutenak.

Baina zure fama gehiena teatrotik heldu da.

Ehun bat antzerki tipik jalgidura zure tamabik gazte eta
haurrentzat. Saile hortatuak dira: Okilomendi jaun mera, Xinixti-mimixti,
Amerikanoaren ilobak, Merhatutik etxera, eta abar.

Hogoi bat antzerki luze egin dituzte, barnean emaiteltoak. Ezagabuenak
dira: Etxahun, Bordaxuri, Porta xoko, Basabeltz, Urriki labza, Hiru
ziren, Berteretxe, Mugari hiru, Paper-mende, Hila espos, Herriko
tozak, Noiz hie du Oyhantalde?

Bertze bertze-pa-sei Marzuak emaiteltoak: Tuta jotze, Bihotz
tero, Marhabandixtaren alaba. Iba behar duka salatu? Heldu
den Paznotako Azharndarrekkin apaizatu gogo duzu pastorala handi-
bat: Oreaga.

Initzi eta Mitziha

Lan-heta buru-juangari honek salatzen dauku notakua ditakeren
zure gogoa: atzarria, idekia, argi-gosea, belki baldan, munduari
barandan, ihusi-ikasi guziez asmuta, eta irakimendu hortarik
ideiek gairdi egiten, fedeak, bihurtzarekin batean, bide askotarik
laguntzen dituela. Zure bizi gordeman, zure sopenario eta ohoitz ixiten,
zure gudu mutuen zapak gisa hortan janz-arazten dauzkitzu iguzhitarak
barneko ontasun aberatsenak. Ezen ~~zure~~ urrats guziak apheztasunak
manatzen dauzkitzu, zontariek ez badute ere onhartu nahi, giritino
egintidetak lehen delak, Ebanjelioa erakuste, zuzenaren bilhatzea
ala nor-bederarentzat, ala nor bere herriarentzat, ala herri guzi-guzientzat.

Zure teakua ere itxururu beretik ~~herria~~ heldu da turrustan.

Segur nahi duzu jendea josta dadin, eta orok badakite nehor ez dela

5
zure antzerkieri beha ez aspertzzen, ez enoatzen. Itasi duzu nola usu
jauz-araz inia, eta noiztenka nigara. Baina zure komedietek badute
betxi zerbait aspildura, zerbait erakaspen. Etxahun-en eman dantzu
mihit gaitxoan Hondoratzeko norada; Hiru ziren delakoan argitan ~~eman~~
ezarri dituzte Ameriketarak joateak dituzhen on-gaitzak; Herrito bozetan
politikeroak dira joratuak; Mugari tiro-^{duzu} mugen aurka egiten du;
Paper-mende-n orainko papereria-rena. Bertzetan erakusten ~~duzu~~ ^{duzu} hametta
ini-Markakien artean, zer halke Markakien herria, handi-nahia,
beltzaitia, diru-goseak, zintzikeriak. Axular guzia etanri dantzu
teatrorak.

Nago, bizkitartean, ez direnez ageriergi hon-honetan zure xede onak, bereziki
predikatuaren eite duten zombait aheralditan: «Mugari tiro» delakoak bazuen
itzalxka hori. Eta ez ote dantzu Etxahun pusta bat edertu zure «moralari»
indar gehirago eman beharrez? Badakit antzerki-egilek gaien aldatze
detro edo eskubidea badutela, baina ez da erantelko baizik.

Halere bizia badarrote ausartu zure komedietek. Gertakariak haste-hastetik
hartzan dute beren oldarra eta bururaino dabilta, hain bitaita herrea-bidean
mendikastetik puzpuzta zolaraino amiltzen den bezala: zati guziak
bat daude, batetik bertzea osatzen eta ernatzen duela, iduri gorputzeko zain,
ginkari, muin, odol eta gainerakioak. Nola ez arpa bertzatze zure
teatroko gizon edo emazten nortasun harigarria? Ez dute zahi, lasto eta
krapuzko panpinen eiteak. Haragiz eta arimaz orkatuak, jaidura on eta
tzanez josiak, gaitxoan ~~zura~~ zerbait onik izaki, eta hoberean zerbait itaxura,
ez da batte ere bertze nehoran berdina denik.

Begi ona izanez, hainitz tokitan inagari baizira, ez zaitzu gauza
handirik eskapatu nehun ere, jendeen egon-molde, gobernu, ibilgune eta jektuetan.
Behari ona izanez, zombait hitz eta hizkuntza, eran zahar, ditxo eta zinto
ez dituzte bildu, marinen «Litania beltzak», baina? Zombaitetik miresten
dute zure teatroaren hutsa, baina gordintzua dantate, oharu gabe
gatz-piperrek emaiten diotela gustua hain laket zaitzen saltsari.

Bertze batzuek pena dute, sobera mozkor eta xoro asmaku duzula
eta hetaz trufatzen zirela, behar zintzelariki oshoritu jendeari zor zaien
errespetuaz edo urritalmenduaz. Eni iduri zait arrazoin honetan nehoraz
ez gintutela mintzatu behar komedietan: mozkorak eta xoroak bezain
urritagarri dantate edozain gizon edo emazte, saindubasun osorat heldua
ez deno! ita gero, xoro edo mozkorren medioz, zombait egia biribit
ez dira adi-arazten ahal, zentzundun batetik odol hotzean nehunditi ere
eran ez lezazhenak: hori ere bada zerbait.

Entzun izan dut behin, hain urrun deramaguta fontesia Komedia
batzuetan, nun ez baizkarote gelditzen gehiago Manore izpirik. Aipatzen
zaituten Mugari tiro-n ezarri duzun sasti-pelto guarda eta Paper-mende

paper-jaketa. Nih ez dautzut hortako ere erasia soberarik eginen. Egiaen
muga hertsietan egonez, inia laster agor litake. Gauza batzuez inri
egiteko hobe dugu oharreza alegiazkuak direla. Racine antzerlari
frantsesari, Les Plaideurs komedia famatuan, bere denborako tribunalez
burlatzeo, zahar bat jauki-arazten zuen juparen aintzinerat. Gisa hortan
aditzalet inri egin zezaketen, tristatuko eta hasaretuko ere zirelarik,
era beretan ihusi balute gizon bat jupatzen. Berdin Mugari tiro eta
Paper-mende ez bazenitu ezin sinetsizko xehetasunez hanpatu, aste
dut bazterretan ez zituztela aise jasaten, eta beharbada egun,
Azhainen izaiteko plazan, nuntarik preso zinteztela, ez bailuke
guretzat berdin balio, ez eta zuretzat ere...

Izaitekotz, ene gustuko, zombart aldiz hala denari hurbilegi dant
jantxitzzen zaizkio. Ohart othoi, ez dautzutala ansartzia erreportatzen.
Maite dut ansartzia. Nehork bezentat miretsi ditut Bordaxuriko
hil gandarako eskatima eta Etrahun profesatzeo bere aldiaren horidura.
Zure behotzia behar zen holako ihusgarni ustegabekoeri lotzeto... Baina
teatra ez da bizia, ez eta egia hutsa. Astotan gauzak adi-arazten
dira, tikelez-tiket erakutsi gabe. Behar ere! Orduan zertako irau-araz
mende bat Berterretan heriotze latza, iduri-eta ez zintela nahi gal
zadin, agonia izigarni hortako ez ahen bat, ez sofistikario oihu bat, ez
zain-ihara bat, ez nigar-xotin bat?... Aitor dautzut holakoetan
nahiago nuteela gertakaria labur dadin, Ezpeldoi-altran luzea izan
bizen ere.

Baina ez litake xuxen pentsatzerat uztea itzal hori zure lan guzietarat
hedatzen dela. Badakizu segur, gauza hainitz adi-arazten, ala hitz-erdiak,
ala itxuren medioz. Gogoan dut, Etrahunek Hegiapalen basoan edaten
duen memento ~~heningarria~~ ^{heningarria}. Gogoan ere, Muga tiro-ko lotetegia eta nota
bere loretz mintzartzean Aita Churriak hain samurti kantatzen duen
ezkongaien arteko amodio gartia.

Behar bazu erari, zoin zaitan zure dohain ~~na~~ nagusia, aipa nezake
indarra. Indar hori manatzen duzuno, denak ongi doazkiztu; eskapatzen
bazaitzu, ar orduan hantat gairto, mugak eta neurriak krastatzeko
lanjerean dira. Beharrik azken kasu hau, biziki bakan gertatzen
zaitzu, eta maizenik ~~guzurak~~ zure gozesteko atsegina baizik ez
zaitu gelditzen, zure komedia ospatsuetarik lekora.

+ * +
Hitz batez, eta hontan bururatzen dut: teatro-idazle handia zira,
bertze asho dohainekin. Estuatzaindiak ene ahotik erraiten dautzu
bikotz-bikotzetik "ongi-ethori".

Ez dut ukatuko halere zure hitzaldiko azken mehatxuek halako
bat egin dautakela. Lehenago Alphonse Daudet-ek L'Immortel

izkiriatu zuen Frantziako Akademiak jostatu beharrez. Norik
jakin zuh ez gaituzunetz Komedia berri batean Estualzain
xaharrik galanki jomalko? Hobe, funtsean, hala balitz, zuri
esker nolazpait bederen menderen mendetan Estualdunek jakin
dezaten, bitxi lagira bitxi, lanean ari izan girela estuararen
salbatzeko esperantza bitxiarekin.

Anastean, ene semetxi maitea, kuma zu ere estualzain,
agian harriz urteakko, eta gainhua lagun, estuararen onetan.

=